

BEVEZETÉS*

E számunk fő tematikájában folytatása az előzőnek. Míg azonban az abban olvasható tanulmányok elsősorban a frankfurti iskola téziseit gondolták újra, itt következő szövegeink többféle irányból közelítik meg pszichoanalízis és társadalomkritika viszonyát. A szám rokonítható az *Imágó Budapest* 2015/3-as, „Egyéni szociális probléma” számával is, amelynek írásai ugyancsak a pszichológus társadalmi tudatosságára és felelősségére mutatnak rá mind az egyéni tünetek értelmezésében, mind a társadalmi folyamatokra való reflexiókban.

Stephen Frosh és Philip Thomas itt közölt egy-egy tanulmánya a 2015-ben Budapesten (részben az *Imágó Budapest* szerkesztői által) szervezett „Psycho-Politics: The Cross-Sections of Science and Ideology in the History of Psy-Sciences” című konferencián elhangzott előadásuk átdolgozott változata. Stephen Frosh, a Birkbeck College Psychosocial Studies központjának professzora tanulmányában azt vizsgálja, hogy a pszichoanalízis, amely eredendően a radikális kritika, progresszivitás és nonkonformizmus lehetőségét hordozza, mennyiben hajlamos behódolni a normatív, szélsőséges esetben diktatorikus és kirekesztő politikai ideológiáknak. Frosh két történelmi példája a náci Németország és a brazil katonai junta, melyeknél a pszichoanalízis, illetve bizonyos intézmények és analitikusok szerepe morálisan erősen megkérdőjelezhető volt.

Philip Thomas pszichiáter, a Critical Psychiatry Network társalapítója, Peter Sedgwick *Psycho Politics* című könyve nyomán nagyon konkrét, mai társadalmi kontextusban vizsgálja, hogyan szolgálhatja a pszichológia és pszichoterápia a neoliberális kormányozhatóság céljait azzal, hogy egyéni készségek és fogyatékoságok szintjén kezeli a mentális egészség, ezen keresztül pedig például a munkanélküliség vagy a szegénység állapotát és ezek megoldását, hozzájárulva az ún. pszicho-kényszerhez.

* A munka az NKFIH 109148 sz. projektjének keretében készült (A pszi-tudások mint társadalmi diskurzusok – a humán tudományok a hatalmi viszonyok kontextusában).

A Műhely rovatban angol nyelven közöljük Judit Szekacs-Weisz esszéjét, aki pszichoanalitikus fogalmakkal próbálja leírni és értelmezni a közelmúlt társadalmi-politikai jelenségeit és az erre adott reakciókat. A szerző „az eredeti trauma kísértetének visszatéréséhez” hasonlítja a kirekesztő retorika megjelenését a városi térben és a politikai diskurzusban, és azt az egymásra rakódott egzisztenciális bizonytalanságot, félelmet, bénultságot és frusztrációt is, amit ezek kiváltak.

Az Archívum rovat első szövege egy magyarul eddig nem olvasható, 1908-as Freud tanulmány, a „Die »kulturelle« Sexualmoral und die moderne Nervosität”. Freud ebben az írásban, előrevetítve *Rossz közérzet a kultúrában* című művének alapgondolatait, a „civilizált nemi erkölcs” elfojtó, neurotizáló hatását elemzi. A szöveg figyelemre méltó „gender-érzékenységgel” kiemeli, hogy a társadalmi normák különböző elvárásokat támasztanak férfiakkal és nőkkel szemben a házasság előtti és alatti szexualitásukat illetően, s így másképp is betegítik őket.

Johanna Hopfengärtner német történész életrajzi tanulmánya az Argentínába emigrált pszichológus és újságíró, Székely Béla pályáját rekonstruálja különböző (magyar, német és spanyol nyelvű) forrásokból. A magyarországi cionizmushoz, freudomarxizmushoz és pszicho-pedagógiához való kapcsolódásokon kívül feltárja, hogyan járult hozzá Székely az argentin klinikai- és gyermekpszichológia fejlődéséhez, s milyen szakmai feszültségekkel volt terhelt ottani helykeresése.

Hárs György Péter alaposan adatolt tanulmánya Nagy Lajos és a pszichoanalízis kapcsolatát járja körül. Bemutatja Ferenczi és más pszichoanalitikus szerzők és irányzatok hatását az íróra, és Nagy Lajos stekeliánus attitűdjét, amely nagyobb társadalmi tudatosságot és érzékenységet vár a pszichoanalízistől. Végül közli Nagy Lajos egy kevésbé ismert cikkét, melyben a szerző 1919-ben (a *Vörös Lobogó* című, Tanácsköztársaság alatt megjelent lapban) üdvözli a pszichoanalízis első, Ferenczi által vezetett egyetemi tanszékét.

A recenziók között Slavoj Žižek szlovén filozófus *Against the Double Blackmail. Refugees, Terror and Other Troubles with Neighbours* című 2016-ban megjelent, igen húsbavágó témát tárgyaló könyvéről közöljük Erős Ferenc sokszálú gondolati hálót mozgató olvasatát. Žižek a menekültválság kapcsán erőteljes bírálatot fogalmaz meg mind a baloldali liberális, mind a migráns-ellenes populista nézetekkel szemben. Nézete szerint az iszlám egyre inkább betagozódik a globális kapitalizmusba, és Európát nem a muszlim bevándorlók, hanem elsősorban épp saját bevándorló-ellenes védelmezői fenyegetik. A határvonalak a globalizált világból kizárt „mások”, kizsákmányoltak, elnyomottak felé húzhatók meg. Žižek a szolidaritás és a nevetés eszközeit javasolja a tőlünk idegen, különböző távolságban lévő szomszédokkal való viszonyunkban.

Takács Bálint recenziója egy másik, fiatalabb generációhoz tartozó szlovén filozófus, Samo Tomšič *Marx and Lacan. The Capitalist Unconscious* című könyvéről szól, amely a kései, Marx által inspirált Lacan szemináriumait vizsgálja, egyben Marx és Lacan első szisztematikus összehasonlítását nyújtva

Végül Zipernovszky Kornél recenziója olvasható Péteri Lóránt *Mahler, a scherzo és a „kísérteties”* című könyvéről. A zenetudós Mahler 2. szimfóniája scherzo-tételének szentelt egy teljes kötetet, a freudi „kísérteties” fogalma és a modernitás kontextusában.

A nagyrészt történeti jellegű írások relevanciája és aktualitása az utóbbi idők (magyarországi és globális) társadalmi-politikai folyamatainak tükrében is egyértelmű. A szövegek megerősítenek abban, hogy a mindenkori „realitáselvhez” való kritikátlan alkalmazkodás nem feltétlenül vezet mentális és társadalmi egyensúlyhoz – a pszichológia oldaláról sem.

Borgos Anna